

De acht Belgische ministers die
in Vichy-Frankrijk 'vastzaten'
Van links naar rechts:
Charles d'Aspremont-Lynden
August Balthazar
Henri Denis
August De Schryver
Paul-Emile Janson
Léon Matagne
Eugène Soudan
Arthur Vanderpoorten

DE FAMILIE 'ZIEVEREER'

Acht Belgische ministers in Vichy-Frankrijk

Op maandag 28 oktober 1940 bood de Belgische ambassadeur in Londen, baron Emile de Cartier de Marchienne, een diner aan ter gelegenheid van de aankomst in de Britse hoofdstad van de Belgische premier Hubert Pierlot (Katholieke Partij), en zijn minister van Buitenlandse Zaken Paul-Henri Spaak (BWP), enkele dagen eerder.

De heren genoten van: *'Crêpes de volaille à la Reine, Sauce Béarnaise, Terrine de Gibier à la Gelée; Salade composée, Apple Pie'*. Aan tafel zaten nog twee andere Belgische ministers: Albert De Vleeschauwer (Koloniën, Katholieke Partij) en Camille Gutt (Financiën, technicus), die al enkele maanden in Engeland verbleven. Met zijn vieren zouden ze voortaan de Belgische regering in ballingschap vormen. De regering-Pierlot telde oorspronkelijk veertien leden. Eén minister, Marcel-Henri Jaspar (Volksgezondheid, Liberale Partij) was uit het kabinet gezet omdat hij zonder toestemming in zijn eentje naar Engeland was gevlucht. Een andere, Antoine Delfosse (Verkeer en Communicatie, Katholieke Partij), was nog in België. De overige acht hadden ervoor gekozen om in Frankrijk te blijven. Behoorden zij nog tot de regering

of niet? Het probleem van hun statuut en later ook de vraag of zij moesten geholpen worden om uit Frankrijk weg te geraken, waren de oorzaak van diepe onenigheid binnen de regering in ballingschap. De achterblijvers lieten zich niet zomaar vergeten en namen herhaaldelijk opnieuw contact op met Londen. In de drukke, vertrouwelijke correspondentie die Camille Gutt voerde met Georges Theunis ('buitengewoon ambassadeur' van België in New York) kregen ze de neerbuigende Brusselse codenaam 'De Zievereers'. Gutt had het moeilijk met de wankelmoedigheid van zijn (ex-)collega's en met de manier waarop zij zich, met juridische sofismen, bleven vastklampen aan hun status van minister.

Drie van de achterblijvers raakten uiteindelijk toch in Londen. Een van hen kon ontkomen naar Zwitserland. Vier ministers vielen in de handen van de Duitse bezetter. Drie daarvan werden afgevoerd naar een concentratiekamp. Twee overleefden dat niet.

De wederwaardigheden van de regering in ballingschap zijn bekend en herhaaldelijk beschreven. De lotgevalen van de achterblijvers zijn dat veel minder.

Afscheid in dubbelzinnigheid

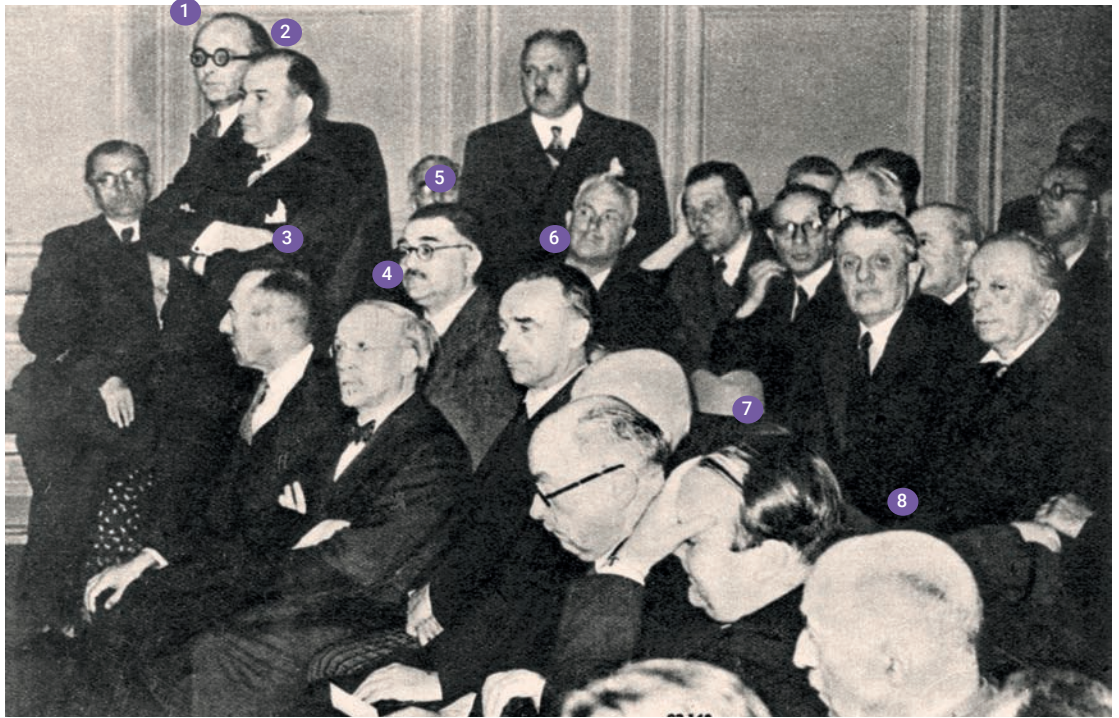
Aan het diner op de Belgische ambassade in Londen op 28 oktober 1940 was een halfjaar van duizelingwekkende gebeurtenissen voorafgegaan. Een paar dagen na de Duitse inval in België op 10 mei was de regering uit Brussel weggevlucht en begonnen aan een lange kruisweg. De 'staties' zijn bekend: Oostende, Le Havre, Poitiers, Bordeaux, Sauveterre-de-Guyenne en ten slotte Vichy. Aan die lijst moeten we ook Limoges toevoegen. Daar hield de regering geen verblijf. Maar op 31 mei legden Pierlot en Spaak er in het stadhuis aan een grote groep Belgische parlementsleden uit hoe het kwam dat koning Leopold zélf niet naar Frankrijk was gevlucht en in welke omstandigheden de vorst op 28 mei, tegen hun zin, de wapens had neergelegd en zich gevangen had gegeven. Vervolgens hadden de parlementsleden een striemende motie goedgekeurd waarin het gedrag van Leopold werd 'geschandvlekt'. De koning kon niet langer staatshoofd zijn. Die rol werd nu door de regering in haar geheel overgenomen. De ministers wilden de strijd voortzetten, samen met de Fransen. Maar op 22 juni sloten die zelf een wapenstilstand, waarbij heel het noorden en de Atlantische kust onder Duits bezettingsbestuur kwamen. De rest vormde een *zone non-occupée* – 'la France nono', in de volksmond – waarin zich een autoritair Frans regime installeerde onder leiding van de bejaarde maarschalk Philippe Pétain. De Belgische regering, waarvan de ministers Jaspas, De Vleeschauwer en Gutt intussen al naar Engeland waren vertrokken, verhuisde naar Vichy, de hoofdplaats van de nieuwe Franse rompsstaat. Zij was daar niet gewenst, maar kon geen kant meer uit. Pierlot had op het punt gestaan om naar België terug te keren, maar dat hadden de Duitse bezetters in Brussel gewoon verboden. Bovendien had

de 'schandvlekking' van de koning een diepe wonde geslagen. Leopold zou hun de motie van Limoges nooit vergeven, ook al begonnen de volksvertegenwoordigers en senatoren een voor een hun excuses aan te bieden en al had Pierlot zélf intussen op de nationale feestdag alweer opgeroepen tot 'nationale eendracht rond de koning'.

Na lang aarzelen besloten Pierlot en Spaak in augustus om de regering in Frankrijk op te doeken en zelf ook dat land te verlaten. De vlucht van de volledige regering naar Engeland had midden juni, in Poitiers, al eens op de agenda gestaan en was toen zelfs goedgekeurd. Maar omdat de Britten maar een dertigtal plaatsen op vliegtuigen konden aanbieden, was de reis niet doorgegaan. Camille Gutt herinnerde zich later dat iedereen ineens ook zijn 'vrouw, kinderen, honden en ambtenaren' mee aan boord wilde, en daarvoor was er geen plaats. Het animo om over het Kanaal te vluchten was bij sommige ministers niet heel groot en het was er in de loop van de maanden niet groter op geworden. En dus besloten Pierlot en Spaak om alleen te vertrekken.

Over de omstandigheden waarin het tweetal afscheid nam van de achterblijvers is later lang gediscussieerd. Hadden ze duidelijk gemaakt dat ze vertrokken om een regering in ballingschap op te richten in Londen? Hun vertrek werd formeel geregeld tijdens een paar kabinetsraden in Vichy. Het project van Pierlot werd op 21 augustus vaag omschreven: 'De raad is van oordeel dat het nuttig zou zijn een zekere regeringsactiviteit te behouden in een vrij land.'¹ De premier was er zelf duidelijk over geweest dat hij naar Engeland wilde, maar dat werd hem niet formeel toegestaan. Paul-Emile Janson, de liberale minister van Justitie, liet noteren dat hij daar radicaal tegen was. Dat zou een 'avontuur' zijn. Pierlot mocht van hem wel naar de Verenigde Staten

Het Belgisch parlement in het stadhuis van Limoges, 31 mei 1940. Op de eerste rij van links naar rechts op de foto: Marcel-Henri Jaspar (1), August Balthazar (2), Camille Gutt (3), Eugène Soudan (4), Charles d'Aspremont-Lynden (5), Arthur Vanderpoorten (6), Paul-Henri Spaak (7) en Henri Denis (8). (CegeSoma, Brussel)

om de ravitaillering van België op gang te trekken. Spaak sloot zich daarbij aan en de raad volgde.

Een dag later probeerde Pierlot opnieuw het akkoord te krijgen voor een vertrek naar Londen. Weer spraken verschillende ministers zich daartegen uit. Spaak bedacht een compromis. De raad keurde goed dat het tweetal naar Amerika vertrok. Vandaaruit mochten ze eventueel ook naar Londen reizen om er hun ravitailleringproject uit te leggen aan De Vleeschauwer en Gutt. Pierlot duwde nu door. Spaak en hijzelf zouden na hun vertrek beslissingen moeten nemen waarvoor de achterblijvers in principe mee verantwoordelijk bleven. Maar communicatie zou moeilijk of zelfs onmogelijk kunnen worden. Om het regeringswerk juridisch zuiver te houden, moesten de achterblijvers dus ontslag nemen. Daar hadden de ministers

geen probleem mee. Maar om de relatie met koning Leopold niet nog meer te bederven, zou Pierlot hun ontslagbrieven mee op reis nemen om ze 'ten gepasten tijde' aan de koning aan te bieden. De ontslagen bleven dus 'in de lucht hangen'. Na de dubbelzinnigheid over de reisbestemming en het reisdoel was dat een nieuwe mogelijke bron van geschillen. Op 23 augustus namen Spaak en Pierlot afscheid van hun (ex-)collega's. De liberale minister van Binnenlandse Zaken Arthur Vanderpoorten, die niet in Vichy was, kreeg van Pierlot een aparte afscheidsbrief waarin hij nog eens bevestigde dat zijn reisdoel niet vastlag.

De achterblijvers bleven niet met lege handen achter. Er was een financiële vergoeding van 5000 BEF (omgerekend ca. 3125 euro) per maand geregeld, voor een periode van een halfjaar.

Leven als ex-minister in Frankrijk

De Belgische ex-ministers waren zeker geen verstekelingen in Frankrijk. Paul-Emile Janson, de oudste van de groep, bezorgde maarschalk Pétain persoonlijk een brief. Daarin legde hij uit dat de Belgische regering de Franse wenk had begrepen dat haar aanwezigheid op Frans grondgebied ongewenst was. Als gevolg daarvan zouden de ministers die hun taak meenden te moeten voortzetten, Frankrijk verlaten. De anderen zouden 'de uitoefening van hun functie' stopzetten en hoopten in Frankrijk te mogen blijven.

De Vichy-regering deed nog wat moeilijk voor ze Pierlot en Spaak de Frans-Spaanse grens liet passeren, maar op 29 augustus waren de twee het land uit. Jansons brief aan Pétain was gedateerd op 30 augustus. Het verblijf van de achterblijvers werd binnen de maand geregulariseerd. De Franse minister van Binnenlandse Zaken gaf op 21 september zijn toestemming om de acht de nodige verblijfspapieren te bezorgen.

De groep waaierde uit. Paul-Emile Janson vertrok samen met zijn dochter Marie naar de badplaats Mandelieu-la-Napoule bij Antibes, en vestigde zich wat later in Nice. August Balthazar (Arbeid & Sociale Voorzorg), Eugène Soudan (Onderwijs) en Henri Denis (Landsverdediging) volgden hem. De andere vier bleven nog een tijdje in Vichy. August De Schryver (Economie) en Arthur Vanderpoorten gingen vandaaruit door met de organisatie van hulp aan Belgische vluchtelingen en geïnterneerden, die door Jaspas in de steek waren gelaten. Maar na twee maanden verhuisden ze samen met Léon Matagne (Openbare Werken) en het echtpaar d'Aspremont-Lynden naar Le Pont-de-Claix, een gemeente in de buurt van Grenoble. Charles d'Aspremont-Lynden (Landbouw), uitgestuurd als 'verkenner', had daar een

onderkomen gevonden op Le Grand Gallet, een klein kasteeltje dat eigendom was van mevrouw Blandin, een oorlogsweduwe. De twee groepen hielden contact met elkaar en de mannen zochten elkaar geregeld op en hielden soms 'kabinetsraden'. Ze hadden nog bijna allemaal een auto en mochten er vrij mee rondrijden. d'Aspremont-Lynden had er zelfs twee én twee chauffeurs.

De ex-ministers vormden twee curieuze, deels door het toeval samengestelde kwartetten van oudere en jongere mannen van de drie traditionele partijen. De liberaal Paul-Emile Janson (68), ex-premier en ouderdomsdeken, was de informele leider van het 'schaduwkabinet'. Eugène Soudan (60), advocaat, rechtsgeleerde en socialistisch burgemeester van Ronse, was in de jaren voor de oorlog minister van Justitie geweest. Ook de 'partijloze' generaal Henri Denis (63) draaide al vier jaar mee als minister van Defensie. De jongste man in Nice was de socialist August Balthazar (47), een kopstuk van de Gentse socialisten, directeur van het dagblad *Vooruit* en minister sinds 1938.

De groep in Le Pont-de-Claix was wat jonger. Met zijn 60 jaar was Léon Matagne er de oudste. Hij was mijnningenieur, maar had zijn hele leven aan het technisch onderwijs gewijd. Hij was onder meer oud-directeur van l'École Industrielle in Courcelles en socialistisch senator voor Charleroi. Zelfs het rechtse weekblad *Pourquoi Pas?* beschreef hem als de beminlijkheid en het fatsoen zelve. Matagne was in zekere zin de grootste pechvogel onder de acht. Hij was nog maar een paar maanden minister toen de oorlog uitbrak. Graaf Charles-Albert d'Aspremont-Lynden (52) bewoonde in vreedstijd een kasteel in Natoye, in de buurt van Dinant, te midden van zijn landerijen. Hij behoorde tot de conservatieve vleugel van de katholieke partij en was niet afkerig van samenwerking met

Léon Degrelle, de leider van Rex. Kwatongen noemden hem soms 'Graf Unter den Linden', vanwege zijn rechtse opinies. De graaf had drie jaar in de senaat gezeteld en was er opgevallen met zijn anticommunisme en zijn pleidooien voor de erkenning van de regering van generaal Franco. Hij was pas in 1939 voor het eerst minister geworden. De andere katholiek in het kasteeltje van Le Pont-de-Claix, August De Schryver, de jongste van de groep (42), was een van de rijzende sterren van de Vlaamse katholieken. Hij was afkomstig van Gent, was advocaat en zakenman en stond bekend om zijn werklust en zijn plannen om de katholieke partij te vernieuwen. Al voor zijn veertigste was hij een paar keer minister geweest. De vierde 'kasteelheer' was Arthur Vanderpoorten (56) uit Lier. Hij was beheerder-bestuurder van een textielbedrijf en een zeldzaam exemplaar van een flamingantisch liberaal. Als senator had hij van onderwijs zijn specialiteit gemaakt. Ook hij was nieuw als minister. Hij had nauwelijks één jaar ervaring.

De koningskwestie

Toen Pierlot en Spaak op 23 augustus afscheid namen, was hun mogelijke reisdoel niet het enige punt van discussie binnen de regering. Het grote, maar half uitgesproken probleem was de koningskwestie. Officieel was de hele regering voorstander van verzoening met Leopold. Maar over de manier waarop die kon worden bereikt, liepen de meningen uiteen.

Op 28 mei, toen bekend werd dat het Belgische leger had gecapituleerd, had Pierlot op de Franse radio harde woorden over de koning uitgesproken. d'Aspremont-Lynden en De Schryver hadden er bij Pierlot herhaaldelijk op aangedrongen dat hij die woorden zou intrekken. Pierlot had dat nooit gedaan en was vertrokken zonder op de zaak terug

te komen. Maar nauwelijks had hij zijn rug gekeerd of De Schryver, gesteund door d'Aspremont-Lynden, stelde voor om een rechtzetting de wereld in te sturen. De achterblijvers redigeerden een document waarin ze onder andere schreven dat de koning volgens hen nooit met de vijand 'onderhandeld' had. Er was alleen een zuiver militaire handeling gesteld. De Schryver liet het document aan de koning bezorgen, vergezeld van een persoonlijke brief waarin hij zijn trouw aan Leopold nog eens uitsprak. Verwerkt in een artikel onder de titel *Le drame Belge* verscheen de verklaring op 12 oktober 1940 in de *Gazette de Lausanne*. Daarin werd ze voorgesteld als de laatste daad van de hele Belgische ministerraad, vóór de ontbinding. Toen Pierlot het artikel later in Londen onder ogen kreeg, vond hij dat bijzonder onaangenaam en een bewijs dat de achterblijvers een andere koers aanhielden dan de regering in ballingschap.

London is calling

Anders dan ze met hun collega's hadden afgesproken, reisden Pierlot en Spaak niet naar de Verenigde Staten maar rechtstreeks naar Londen. Tussen hun vertrek uit Vichy en hun aankomst in de Britse hoofdstad lagen wel bijna twee maanden. De Spaanse regering had hun een tijdlang de doorgang naar Portugal geweigerd. In de twee maanden van het 'Spaanse oponthoud' was er zoveel gebeurd, dat het volgens hen geen zin meer had om naar de Verenigde Staten te reizen. De Slag om Engeland was zo goed als gestreden. Het Verenigd Koninkrijk had standgehouden en was bereid om de strijd voort te zetten. Daar moest de Belgische regering zich nu ondubbelzinnig bij aansluiten. Dat gebeurde ook. Twee dagen na de aankomst van Pierlot en Spaak sprak Gutt (in het Engels!) op de BBC: 'Wij zijn de enige wettige regering van België,

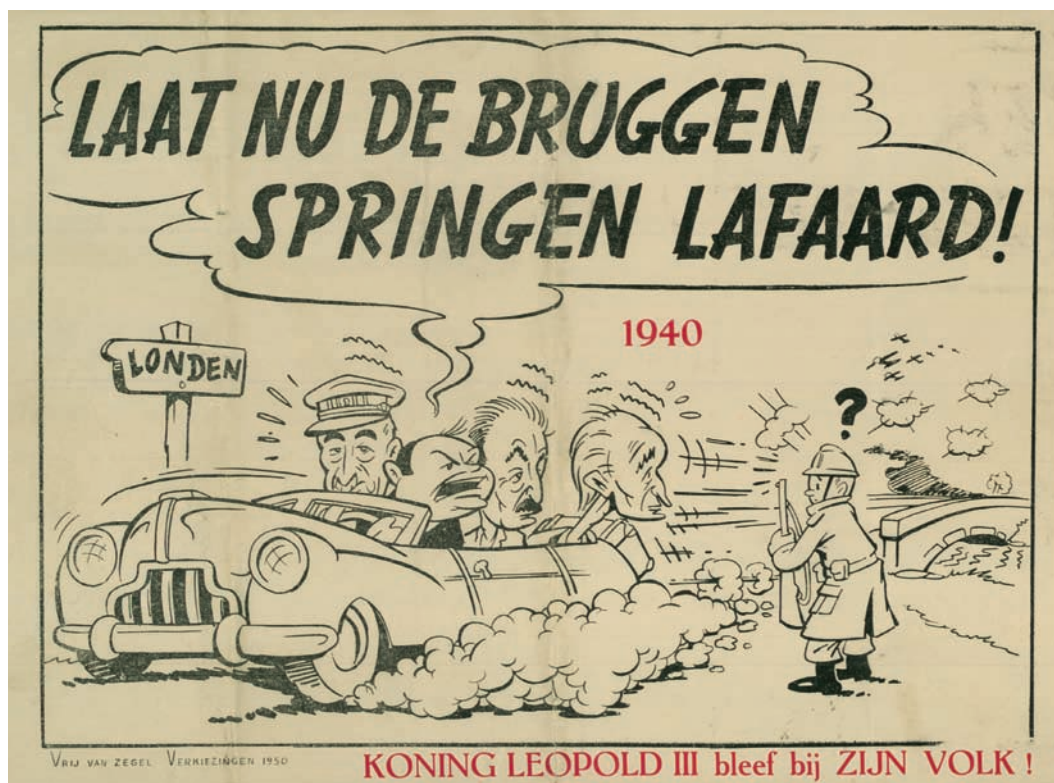

en volgens onze grondwet kan niemand er een andere installeren, in bezet België noch elders.² Dat was iets anders dan 'een zekere regeringsactiviteit in een vrij land' en helemaal anders dan een beperkte opdracht om de ravitaillering op gang te trekken. Nu was het de beurt aan de achterblijvers om onaangenaam verrast te zijn. De kaarten lagen ineens helemaal anders. Twee van hen, August Balthazar en generaal Henri Denis, begonnen eind 1940 in ieder geval naar middelen te zoeken om alsnog uit Frankrijk te vertrekken.

Pierlot noteerde eind januari 1941 in zijn oorlogsdagboek dat de Belgische ambassade in Lissabon berichten had opgevangen over de wens van de collega's in Frankrijk om naar

Engeland te komen, 'maar het is nog te vroeg en later zal het moeilijker zijn, tenminste van hieruit bekeken.'³ Pierlot wilde niet alle ministers in Engeland hebben – 'le gros' volstond – maar aan de mouw van de eminente Paul-Emile Janson wilde hij wél trekken. Een liberaal minister zou de regering in ballingschap nog meer tot een weerspiegeling van de hele Belgische bevolking maken. Die telde nu twee katholieken (Pierlot en De Vleeschauwer), één socialist (Paul-Henri Spaak) en één 'technicus' met een liberaal imago (Camille Gutt). Paul-Henri Spaak had nog een andere reden om Janson naar Londen te halen: Paul-Emile was zijn oom, met wie hij een erg goede band had. Maar Janson was

Een koningsgezinde verkiezingsaffiche uit 1950 met een karikatuur over de 'vlucht' van de ministers Pierlot en Spaak naar Londen in 1940. (KADOC-KU Leuven)

al 68 en had op die leeftijd waarschijnlijk niet veel trek in avonturen. Hij had zich met zijn jongste dochter in een nieuw appartement in de Rue de France in Nice gevestigd, dicht bij de zee. Het appartement was niet heel comfortabel, met maar drie dagen per week warm water en geen gordijnen. Maar hij voelde zich daar goed, las veel en studeerde Engels. Op de Promenade des Anglais was hij met zijn grote hoed en statige postuur al snel een bekend figuur. Een tijdlang kon hij nog vrij gemakkelijk corresponderen met familieleden en bekenden, onder anderen met zijn neef Paul-Henri Spaak. Die drong er van in zijn eerste Londense brief al op aan

dat zijn oom naar Engeland zou komen. Maar Janson hield de boot af, zonder ooit precies te zeggen waarom. Spaak gaf het na een paar maanden op: 'Ik dring nu niet meer aan over het onderwerp van je komst tussen ons omdat er blijkbaar belangrijke redenen zijn die dat tegenwerken. Maar je mag er zeker van zijn, ik herhaal het, je zou ons grote diensten kunnen bewijzen, want er is enorm veel werk...'⁴ Mogelijk hield ook een sentimentele reden Janson in Nice. Hij was weduwnaar en was er een nieuwe relatie begonnen.⁵ Na een tijdje begon hij toch wat informatie over vluchtroutes in te winnen, hoewel hij zeer opzag tegen het reizen door bezet gebied. Hij beweerde later

De regering in Londen in 1941. Van links naar rechts op de foto: (zittend) Albert De Vleeschauwer, Hubert Pierlot, Paul-Henri Spaak en Camille Gutt. De man die rechtop staat is Felix De Muelenaere, kabinetschef van Albert De Vleeschauwer. (CegeSoma, Brussel)

Van links
naar rechts:
Eugène Soudan,
Paul-Emile
Janson, Henri
Denis en August
Balthazar in
Nice, 1941-1942.
(CegeSoma,
Brussel)

dat hij en een paar collega's positief hadden gereageerd op de eerste aansporingen van Pierlot, maar dat die had laten weten dat hij voorlopig geen hulp kon bieden. Pierlot sprak dat achteraf tegen, maar van die vroege correspondentie is niets bewaard. Wel bewaard is een rapport van de Belgische agente Renée Lippens, die door Londen was uitgestuurd om de ministers te polsen. Tegen haar had Janson gezegd dat hij wel degelijk wilde komen, op voorwaarde dat de oversteek 'zonder avonturen' kon verlopen.⁶

Vichy verkramp

De galante houding van Vichy tegenover de Belgische ex-ministers bleef niet duren. Maarschalk Pétain had op 30 oktober opgeroepen tot 'eerlijke collaboratie' met het Duitse Rijk. Daar hoorde ook een 'zuivere' breuk met de regering van door de Duitsers bezette landen bij. Sinds september was er al geen Belgische ambassadeur meer in Vichy. Nu werden ook alle Belgische consulaten in de niet-bezette zone opgedoekt en vervangen door Offices Belges. Die hadden formeel geen enkele band meer met de Belgische regering en mochten zich alleen met puur administratieve dossiers bezighouden. Vertegenwoordigers van de Verenigde Staten behartigden voortaan de diplomatieke belangen van de Belgische staat.

In het zuiden van Frankrijk waren er nog altijd duizenden Belgen, vluchtelingen, militairen en vooral ook jongemannen die over de Spaanse grens probeerden te komen. Ze hadden weinig bestaansmiddelen en werden bij bosjes opgepakt voor kleine diefstallen en andere vergrijpen. Belgen waren niet de meest geliefde gasten in de streek en dat ondervonden ook de ministers. In december 1940 liep Arthur Vanderpoorten al bij Binnenlandse Zaken in Vichy langs om zijn be-

klag te doen over allerlei 'plagerijen' waarvan hij en zijn drie collega's in Le Pont-de-Claix het slachtoffer waren. Hij had zich eerst tot de prefect van het departement Isère gericht, maar die had hem nooit willen antwoorden. Hij wist ook dat Paul-Emile Janson – in zijn brieven aan Spaak repte die er overigens niet over – verschillende keren naar het politie-commissariaat in Nice was geroepen voor ondervraging. Eén keer waren er zelfs vingerafdrukken van de minister genomen. Janson was nota bene een Grand Officier de la Légion d'Honneur! Bij Binnenlandse Zaken in Vichy maakte men zich op dat ogenblik toch nog zorgen over een slechte pers in België. De bevoegde minister stelde voor om nieuwe instructies te formuleren. Die moesten ervoor zorgen dat de Belgische excellenties voortaan zouden worden behandeld zoals het betaamde voor mannen die zo'n hoge functie hadden uitgeoefend en die vaak grote vriendschap voor Frankrijk hadden getoond. Toch werd de druk systematisch opgevoerd. Balthazar en Denis hadden overal 'nuttige' contacten gezocht om weg te raken uit Frankrijk. Dat kreeg de gerechtelijke politie van Nice in de gaten en op 31 mei 1941 ontvingen alle prefecten van de *zone libre* een circulaire waarin stond dat de vier van Nice – Janson en Soudan werden ineens mee geïdendeerd – van plan waren om met valse identiteitspapieren het Franse grondgebied te verlaten. Ze moesten van dan af constant geschaduw worden.

Het schaduwkabinet

De 'dode tak' van de Belgische regering bleef dus in Frankrijk. Maar was hij eigenlijk wel helemaal dood? In Nice maakte de industrieel Willy Lamot, het hoofd van het Office Belge in de Rue de La Victoire 8, een ruimte vrij waar Janson en de drie anderen geregeld samenkwamen voor 'kabinetsraden'. De vier

Van links naar rechts: mevrouw Blandin, Arthur Vanderpoorten, August De Schryver, Charles d'Aspremont-Lynden en Léon Matagne voor Le Grand Gallet, 14 september 1941. (CegeSoma, Brussel)

van Le Pont-de-Claix woonden samen en palaverden dag in dag uit. Beide groepen stonden nog altijd in contact met allerlei kringen in bezet België, onder andere met hun familie. Er kwamen ook geregeld bezoekers langs. De communicatiekanalen met Londen waren breekbaar, maar af en toe gingen er brieven over en weer, via Zwitserland, Portugal en het Amerikaanse consulaat in Lyon.

De groep in Le Pont-de-Claix was in het begin duidelijk minder gebeten om weg te komen. Op 13 juli 1941 kregen de vier 'kasteelheren' de kans om een lange brief naar Londen te sturen via de Amerikaanse consul. Hij staat vol beleefdheden, felicitaties voor de radiospeeches van de vier in Londen, nieuws over België, wat aanbevelingen om het prestige van de Belgische regering in bezet

gebied te verhogen door bijvoorbeeld pamfletten met nieuws over het succes van de Belgisch-Congolese troepen in Ethiopië boven Belgische steden te droppen, en een verzoek om voedselpakketten toegestuurd te krijgen. Maar zelfs een bedekt woord over plannen om zelf naar Londen te trekken ontbreekt. 'We brengen de tijd hier door volgens onze voorkeuren en omstandigheden: lectuur, studies, tuinieren, boodschappen doen in de stad, fietsen, alpinisme, verveling, discussies, radio, van gedachten wisselen, enz. ... Ons moreel is absoluut intact.'⁷ Een van de bezoekers, de Nederlandse schrijver Herman De Man, die in augustus 1941 te gast was op het kasteeltje, kreeg een andere indruk: 'De vier te Pont-de-Claix die ik ken (maar vermoedelijk ook de vier overigen, die in de Midi vertoeven)

leiden een afschuwelijk, daadloos leven. Ik heb ervaren, dat deze ballingschap dubbel zwaar valt, door bedoelde daadloosheid en voorts door het besef dat hun aanwezigheid hier in Londen zooveel nuttiger zou kunnen zijn. Maar waarom wordt dan niet ernstig gepoogd, deze "gevangenen van Vichy" te verlossen?"⁸ De Man had in de buurt van Le Pont-de-Claix een klein plateau gezien waarop een vliegtuig perfect zou kunnen landen en opstijgen ...

In Nice waren Denis en Balthazar niet 'daadloos' gebleven. Ze leidden een leven dat wat publieke deining veroorzaakte en waarvan de ongetwijfeld aangedikte details tot in Londen en Brussel doorsijpelden.⁹ Maar tot hun frustratie hadden hun ontsnappingspogingen alleen een verhoogde aandacht van de politie opgeleverd. In mei stelde de Franse vreemdelingenpolitie al voor om hun een verplichte verblijfplaats in het binnenland op te leggen, maar dat vond de bevoegde minister nog niet nodig. Op 20 september 1941 stuurde Balthazar een wanhopige brief naar zijn partijgenoot Paul-Henri Spaak. Hij had begrepen dat hij en Denis nooit zouden weg raken zonder de bijstand van de Belgische clandestiene hulplijnen, die in Frankrijk steeds sterker werden. Hij was diep teleurgesteld in Renée Lippens, die blijkbaar de indruk had gewekt dat ze hem naar Engeland kon loodsen, maar hem 'in de rug had geschoten'. En nu kregen ze uit Lissabon ineens signalen dat ze in Londen niet gewenst waren! Dat was onbegrijpelijk: 'Waarom ik daar wil zijn? Omdat mijn geweten het mij dicteert voor nu en voor later, wat er mij ook overkomt. Dat zou volstaan, denk ik, als ik er niet aan hechtte om je, als vriend, te zeggen hoe erg ik er moreel onder lijd om hier gescheiden van de mijnen te moeten leven, onnuttig, onmachtig en opstandig. (...) Jullie moeten ons helpen als jullie er de middelen toe hebben.'¹⁰ Generaal Denis voeg-

de onderaan een paar lijnen toe waarin hij zich aansloot bij het verzoek om 'efficiënte hulp' van Londen. Hij wees er ook op dat de repatriëring van de Belgische militairen was afgerond, zodat die niet meer kon dienen als alibi om hem in Frankrijk te houden.

De 'brandbrief' van Balthazar en Denis werd pas op 14 oktober bezorgd. Niet aan Spaak, maar aan Pierlot. De regering in Londen had de kwestie van de achterblijvers intussen zelf weer op de agenda geplaatst. Ze was gealarmeerd door telegrammen uit Lissabon. Daarin stond dat Denis en Balthazar de zaak op eigen houtje aan het forceren waren en op het punt stonden om de Spaanse grens over te steken. De geruchten die de ex-ministers hadden opgevangen bleken te kloppen: Pierlot vond hun overkomst helemaal niet meer gewenst! Hij vreesde voor groot prestigeverlies voor zijn regering in ballingschap als hij de deur weer zou openzetten voor zijn collega's. Die hadden volgens hem op zijn minst de verdenking van opportunisme op zich geladen door zo lang in Frankrijk te blijven. Generaal Denis droeg ook nog de smet van de militaire nederlaag en de haastige demobilisatie in de zomer van 1940. Hij had zelfs Belgische piloten laten vervolgen die met hun toestel naar Engeland waren gevucht. Met zijn bezwaren vond Pierlot steun bij Georges Theunis, de machtige ex-premier en nu 'buitengewone ambassadeur' in New York, met wie hij geregeld belangrijke kwesties aftoetste. Theunis schreef: 'Deze heren zullen, in het beste geval, Frankrijk 15 maanden later verlaten dan U. Kan men dat nog als een geslaagde vlucht voorstellen terwijl iedereen weet dat duizenden mensen er met veel minder hulp dan zij er het afgelopen jaar in geslaagd zijn om te ontsnappen?''¹¹ Toevallig kreeg Pierlot rond dezelfde tijd een rapport van geheimagent William Ugeux in handen. Hij had de acht ministers in Frankrijk

gesproken en bevestigde dat een aantal van hen inderdaad lang geloofd had in een Duitse overwinning of een compromisvrede en dat ze zich hadden ingebeeld dat het in zo'n situatie nuttig zou zijn geweest als er nog zes Belgische ministers in Frankrijk waren. Die illusie waren ze nu kwijt. Zes van de acht wilden nu naar Londen. Alleen Vanderpoorten en Matagne wilden blijven. Vanderpoorten was niet heel gezond. Hij wilde wel komen als men het hem vroeg, maar vond het moeilijk om 'achter de glorie aan te lopen', terwijl hij in Frankrijk nuttig werk kon leveren. En Matagne had geen andere intentie dan 'zijn ballingschap in vrede te voltooien'.

Beter laat dan nooit?

Wat moest Pierlot met zo'n groep? De Vleeschauwer en Gutt waren radicaal tegen elke uitbreiding van de regering met 'anciens'. Spaak was toeschietelijker en wilde wel een opening maken of op zijn minst hulp bieden. Hij wees Pierlot er ook op dat Denis, anders dan de anderen, nooit zijn ontslag had aangeboden. Hij was toevallig afwezig geweest op de vergadering van augustus 1940 toen de papieren getekend werden. Pierlot, bekend als juridische scherpshijper, liet nu de feiten voor het recht gaan. Door meer dan een jaar niet als minister op te treden had Denis zichzelf feitelijk ontslagen.

Terwijl de wereldoorlog alsmaar vreselijker woedde, stortten de twee helften van de Belgische regering zich in een uitputtende pennestrijd. De kostbare clandestiene communicatielijnen tussen Vichy en Londen werden gebruikt om ellenlange epistels naar elkaar te zenden. Arthur Vanderpoorten, die nooit veel voor de vlucht naar Engeland had gevoeld, wilde toch nog eens duidelijk horen wat er van hem werd verwacht. In Frankrijk hielp hij de Belgische vluchtelingen, maar als

men hem in Engeland nodig had, zou hij toch komen. In zijn antwoord, geschreven in een soort codetaal alsof het over de problemen in een of ander bedrijf ging, liet Pierlot al verstaan dat de achterblijvers hun minister-carrière moesten vergeten: 'Wat betreft het hernemen van uw oude functies in de zaken van de firma, geloof ik dat onze vrienden die bij u zijn van op afstand geen weet hebben van alle moeilijkheden die zo'n project met zich zou meebrengen.'¹²

Zo'n taalgebruik volstond in het geval van de meegaande Vanderpoorten. Maar de dwarse generaal Denis kreeg een brutale brief van zes bladzijden toegestuurd. Pierlot zegde daarin vlakaf dat de oud-collega's sinds eind augustus 1940 geen ministers meer waren en dat ze het uit hun hoofd moesten zetten om weer op hun oude stoel te gaan zitten als ze naar Londen kwamen. Al het krediet dat de regering in de loop van het voorbije jaar moeizaam bij de geallieerden en speciaal bij de Britten had opgebouwd zou daardoor verloren gaan. In het geval van Denis kwam daar nog iets bij. Zijn verschijning zou in Londen een diepe crisis kunnen verwekken in de kringen van het kleine Belgische legertje in opbouw. Pierlot noteerde in zijn dagboek: 'Het is uiterst pijnlijk om zo'n houding aan te nemen, die ons zal brouilleren met mannen bij wie er verschillende zijn aan wie we diep gehecht zijn. Maar welke andere oplossing is er?'¹³

Over de brief was lang en hard gediscuteerd in de kabinetsraad. Spaak had een pleidooi voor hulp aan de collega's gehouden. Hen helpen om naar Engeland te komen betekende volgens hem niet noodzakelijk dat ze ook weer in de regering moesten worden opgenomen. Volgens Gutt en De Vleeschauwer zou dat onvermijdelijk zijn. Ze wezen elke hulp keihard af. Alle sentiment moest uit het dossier gebannen worden. Alleen de Belgi-

Maarschalk Pétain en eerste minister Pierre Laval in Vichy, ca. 1942. (Keystone)

sche belangen telden. Pierlot wilde Spaak tegemoetkomen met een slotalinea waarin hij de ex-collega's verzekerde dat ze toch hulp zouden krijgen als hun leven in Frankrijk bedreigd zou worden. Gutt eiste dat zelfs die noodhulp gekoppeld zou worden aan het voorafgaandelijk accepteren van het verlies van de status van minister. Hij kreeg zijn zin. Spaak geneerde zich voor Pierlots harde toon. Hij vroeg via Janson aan Balthazar, die hem pas nog een tweede smeekbrief als 'vriend' had gestuurd, om de zaak vooral niet persoonlijk te nemen. Het waren de omstandigheden die de toon bepaalden.

De mokerslag van Pierlot kwam aan en de achterblijvers stuurden hem een lange, strijdv aardige repliek waarin zij zijn basisstelling, dat ze geen minister meer waren, bladzijden lang bleven bestrijden. Maar aan het eind zetten ze de deur open voor een compromis. Ze wilden geen afstand doen van hun ministeriële status maar zo nodig wel een andere functie aanvaarden dan die van minister: 'Verschillenden onder ons verlangen hevig "het land te dienen" op Engelse bodem of elders. Zij vragen u om geholpen te worden want anders gaat het niet, maar ze kunnen geen ogenblik afzien van hun kwaliteit van Minister, hoewel

ze helemaal niet vragen het beheer van een departement toegewezen te krijgen.¹⁴ Pierlot stuurde nog een diplomaat, Conrad Seyfert, naar Vichy om opnieuw met alle ex-collega's te spreken. In de Belgische kantoren in Vichy vond Seyfert een vals paspoort op naam van Balthazar en verhinderde hij de aflevering ervan. In Nice en Le Pont-de-Claix luisterde hij geduldig naar de klachten, verzuchtingen en irritaties van 'les oncles', zoals ze in de correspondentie steeds vaker genoemd werden. De Schryver en d'Aspremont-Lynden bleken intussen ook al verregaande voorbereidingen voor een vlucht poging te hebben ondernomen. Dat was geen groot nieuws voor Seyfert, die in Lissabon gestationeerd was en al verschillende vragen om bijstand had zien passeren. Alle 'reisplannen' werden nu opgeschort. Generaal Denis was er nog van overtuigd dat het volstond om de Britten een seintje te geven om zijn vlucht mogelijk te maken, maar Seyfert probeerde hem van dat 'magische' geloof af te helpen. Balthazar bleef 'recht op bijstand' eisen. Janson vond dat de regering een U-bocht had gemaakt door de deur te sluiten voor de oud-ministers na ze eerst aangepord te hebben om te komen. Dat was volgens hem onder 'politieke druk' gebeurd. Vanderpoorten en Matagne herhaalden dat ze in Frankrijk wilden blijven en d'Aspremont-Lynden en De Schryver bleven op vluchtplannen broeden.

Seyfert vertrok uit Vichy met een paar minimale afspraken, onder andere dat wie vluchtte moest rekening houden met mogelijke gevolgen voor de achterblijvers. Maar iedereen moest zijn eigen keuzes maken en de risico's afwegen. In Londen wachtte in geen geval een ministerieel kabinet.

Ondertussen in 'la France nono'

Het Vichy-regime begon de schroeven aan te draaien. Het stond zelf onder toenemende druk van de Duitsers en Italianen. Volgens de wapenstilstandsovereenkomst hadden die het recht om inspecteurs te laten circuleren in de Vichy-zone. In het departement Alpes-Maritimes alleen al resideerden permanent 250 Duitse en Italiaanse officieren. In principe mochten ze alleen militaire installaties inspecteren, maar stap voor stap begonnen ze ook burgerlijke instellingen, zoals politiekantoren, te viseren. Ze hielden kantoor in hotels, die aantrekkingspolen werden voor verklikkers, zwarthandelaars en kandidaat-collaborateurs. Onrechtstreeks hielden ze ook de Offices Belges en de ex-ministers in de gaten. Op 16 januari 1942 stuurde de *Zweigstelle* in Vichy, de plaatselijke onderafdeling van de Duitse ambassade in Parijs, een nota naar de Franse regering met het verzoek (in het Duits!) om zo snel mogelijk 'gepaste maatregelen' te nemen om het vertrek van Denis en Balthazar te verhinderen. Balthazar werd daarin omschreven als de 'directeur van het Duitsvijandige Gentse hetz-blad *Vooruit*'.¹⁵

In Le Pont-de-Claix noteerden de bewakers van de Belgische ministers dat ze geen precieze hoogte kregen van de houding van August De Schryver. Die stelde zich zo gereserveerd op dat zelfs zijn collega's er soms geïrriteerd door raakten. Maar uiterekend De Schryver werkte gestaag door aan de voorbereiding van een clandestien vertrek. Net als zijn collega's hield hij vast aan zijn status als minister, maar hij had ook de uitgestoken hand van Pierlot gezien en besloot die te grijpen. Van een reisje naar Lyon in februari maakte hij gebruik om in het Amerikaanse consulaat een brief voor de eerste minister af te geven. Daarin vroeg hij uitdrukkelijk om hulp voor vier kandidaat-vertrekkers en liet hij ver-

staan dat hij niet zou aandringen om weer in de regering te worden opgenomen. Pierlot antwoordde vrij snel en positief: ‘Samengevat vragen wij onze vrienden hier om zo actief als mogelijk te helpen bij uw vertrek en uw aankomst hier (...). Voor de drie anderen wachten we op meer preciseringen.’¹⁶ De vier kandidaten waren, behalve De Schryver, d’Aspremont-Lynden, Denis en Balthazar.

De vreemdelingenpolitie rapporteerde intussen over de ongeoorloofde contacten van een aantal Belgische ministers met Londen en Brussel, over de talrijke ‘kabinetsvergaderingen’ in het Office Belge in Nice en Le Pont-de-Claix en over de koeriersdiensten die Vanderpoorten daarbij zou hebben geleverd. Volgens de Franse politie vormde het viertal Balthazar, Soudan, d’Aspremont-Lynden, die intussen naar Grasse was verhuisd, en Vanderpoorten de kwaadaardige kern onder de ministers. De bewaking moest worden opgedreven en alle Belgische ministers moesten een verplichte verblijfplaats in het binnenland krijgen. De regering van admiraal Darlan aarzelde nog altijd om hard op te treden tegen mannen als Janson en Denis, die altijd veel vriendschap voor Frankrijk hadden opgebracht. Maar op 18 april kwam Pierre Laval opnieuw aan het hoofd van de Vichy-regering. Hij ging er met een steviger borstel door. August Balthazar zorgde voor de aanleiding. Hij was er opnieuw in geslaagd om een vals paspoort te bemachtigen en daarmee ook een Frans uitreisvisum. Hij wachtte alleen nog op een Spaans visum. Toen de politie daarachter kwam, beval Laval alle acht ministers een verplichte verblijfplaats in het binnenland op te leggen. Balthazar werd op 7 juni zonder veel plichtplegingen en onder begeleiding op een trein richting Rives gezet, een gemeente op 15 kilometer van Grenoble. Een week later werden De Schryver, Vanderpoorten en Matagne er officieel van op de hoogte

gebracht dat ze voortaan de grens van het kanton Vif niet meer mochten overschrijden. Dat betekende onder andere dat ze zelfs niet meer naar Grenoble mochten gaan. Heel efficiënt trad de Vichy-politie niet op, want ook de papieren voor d’Aspremont-Lynden, die al drie maanden in Grasse woonde, werden in Le Pont-de-Claix afgeleverd. Soudan, nog altijd in Nice, had ook een bevel gekregen om naar het binnenland te verhuizen maar werd voorlopig met rust gelaten. Net als Janson en Denis, die zelfs geen verhuisbevel ontvingen. Denis was in een depressie verzeild, wist de Franse politie van een verklikker, en had zelfmoordgedachten.

Ook de geschrokken reactie van een van de diensten bij Buitenlandse Zaken getuigt van het amateuristische optreden van de Fransen. Het was helemaal niet de bedoeling dat alle acht ministers zouden worden aangepakt, schreef chef ‘Europese zaken’ Fernand Serrien. Een aantal onder hen gedroeg zich correct. De maatregelen tegen hen waren niet alleen ongepast, ze konden de publieke opinie in België ook tegen Vichy keren, als ze in de pers bekend raakten. Dat laatste gebeurde ook, maar een statuut van martelaar verkregen de misprezen ex-ministers daardoor niet meteen. Het is wel merkwaardig hoeveel informatie bijvoorbeeld het Brusselse weekblad *Cassandra* over hen had. De redactie wist dat er twee groepen waren, een in Nice en een in ‘Savoie’ – bijna juist, Le Pont-de-Claix ligt in het departement Isère – en ook dat de groep van ‘Savoie’ samenwoonde in een soort ‘commune’. Het blad zat er, net als de Duitsers, wel helemaal naast over de grond van de zaak. Volgens *Cassandra* had Pierlot de achterblijvers gesommeerd om naar Londen te komen en hadden zes van de acht, onder wie de ‘waardige’ groep in ‘Savoie’ resoluut geweigerd. Twee hadden de ‘lokkroep van de Londense sirene’ willen volgen. Toen had La-

val moeten ingrijpen en nu moesten de onschuldigen boeten, samen met de schuldigen. Een week na dat eerste bericht corrigeerde *Cassandra* zijn eigen berichtgeving: niet de mannen in Nice maar niemand minder dan de 'waardige' August De Schryver was de oorzaak van de dwangmaatregel. De politie had hem in de gaten gekregen bij zijn voorbereidingen om te vluchten. Dat stond op 19 juli 1942 gewoon in een Brussels weekblad. Drie dagen later ging De Schryver er echt vandoor. Het relaas van zijn vlucht is niet bijzonder romantisch. Hij fietste op een mooie zomerdag gewoon weg uit Le Pont-de-Claix. Er was niemand om hem tegen te houden. Een Belgische verzetsman bracht hem met de auto naar Perpignan. Met de trein ging het vervolgens naar Madrid en verder door naar Lissabon. Met een vals paspoort op naam van ene Alexander Neys raakte hij overal door. Lichte motorpech was het ergste wat hem onderweg overkwam. Op 1 augustus 1942 arriveerde hij in Londen. Op 2 september kwam ook August Balthazar daar aan. Hoe hij uit Frankrijk is weggeraakt, is niet precies gedocumenteerd. Hij heeft een paar keer laten verstaan dat hij het zonder de hulp van de Belgische verzetslieden had moeten stellen. Spaak sprak dat tegen en Pierlot had het later in de ministerraad over ministers (in het meervoud) van wie de vlucht was 'gefaciliteerd'. Vermoedelijk ontsnapte Balthazar op exact dezelfde 'toeristische' manier als De Schryver: door met een vals paspoort op de trein naar Madrid te stappen.¹⁷ Camille Gutt moest lachen toen hij hoorde dat Balthazar in Londen zou verschijnen. Hij kon het niet laten om in een brief aan Theunis de herinnering aan een scène in Bordeaux in 1940 op te roepen. Balthazar had hem toen aangekeken alsof hij een 'moordenaar' was omdat hij ervoor had gepleit om naar Engeland te vertrekken en door te vechten.¹⁸

Zoals Pierlot de vluchtelingen op voorhand had uitgelegd, kregen ze hun ministerportefeuille niet terug. Ze werden alle twee met een missie naar het buitenland gestuurd: De Schryver naar de Verenigde Staten en Balthazar naar Canada. Het portefeuille-dossier was nog wat ingewikkelder geworden. Antoine Delfosse, die niet mee naar Frankrijk was gevlucht en ook nooit zijn ontslag had aangeboden, was ook in Londen verschenen. Hij werd wél weer in de regering opgenomen.

Toen waren er nog zes

Na de vlucht van De Schryver en Balthazar werd het leven van Vanderpoorten en Matagne in Le Pont-de-Claix nog lastiger. Als 'straf' moesten ze zich nu elke dag melden in Vif, de hoofdplaats van het kanton, een verplaatsing van twee keer 18 kilometer. Na een tijdje werd de maatregel wel weer afgezwakt en moesten ze zich alleen nog dagelijks melden in het gemeentehuis van Le Pont-de-Claix. Vanderpoorten had in de Franse kranten de tekst van een decreet gezien dat het verlaten van een verplichte verblijfplaats voortaan bestraft met drie tot vijf jaar gevangenisstraf en legde een verband met de vlucht van zijn collega's.

Rond dezelfde tijd deelde Pierre Laval de Amerikanen ook mee dat hij niet langer toestond dat zij de Belgische diplomatieke belangen behartigden. De Offices Belges werden allemaal omgevormd tot Bureaux d'Administration des Belges, onder directe controle van Vichy. Vanderpoorten klampte zich vast aan het werk voor de Belgische vluchtelingen, meer bepaald voor de opvang van Belgische kinderen in Montauban. Af en toe kon hij toch nog een *laisser passer* bemachtigen om zich wat buiten het kanton Vif te bewegen. Op 18 september 1942 stuurde hij onder de code-naam Pierre François – hij heette voluit Arthur Pieter Frans – een soort 'gezondheidsbulletin'

1

2

3

4

5

6

Enkele leden van de regering
in Londen op de jaarlijkse
herdenking van WO I op het
kerkhof van Kensal Green

- 1 Camille Gutt
- 2 Hubert Pierlot
- 3 August Balthazar
(minister vanaf april 1943)
- 4 Paul-Henri Spaak
- 5 Antoine Delfosse
- 6 August De Schryver

(Privécollectie
Herman Balthazar)

1. Nietzozielk, ⁴⁹⁴ Braunschweig
 (6214) ^{Frankfurt (M.)} ^{Frankfurt}

Frankfurt/Main, den ... F. 12. 691...

2 Venator, ⁶²²⁷ Braunschweig

Bugay, ⁶²⁴⁵ Frankfurt

4 Vanderpoorten, ^{Frankfurt} Arthur
 gegen Ausstellungsgesellschaft

5 Giza, ^{Frankfurt} Frankfurt

6 Waront, ⁶²⁴³ Frankfurt

7 Vincent, Jan " "

Herrn Kommissar für Freiüberwachung
 von ...
 St. 20 II. 1861

over zijn collega's naar De Schryver in New York. d'Aspremont-Lynden stelde het wel en werd ongemoeid gelaten in Grasse. Soudan woog nog maar 49 kilogram en was belast met de verantwoordelijkheden van Denis. Die moest soms nog als 'minister van Defensie' optreden omdat er nog altijd een klein aantal Belgische militairen en wat legermaterieel in Frankrijk waren. Denis zelf was er heel slecht aan toe. Janson liet zich door niets verstoren en bewaarde een 'Olympische kalmte'. Voor zichzelf herhaalde Vanderpoorten nog eens

Twee documenten uit de administratie van de politiegevangenis van Frankfurt.
 Bovenaan: de ruwe 'selectie' van zeven gevangenen die op transport moeten naar diverse kampen, als op een boodschappenlijstje.
 Onderaan: het definitieve document. De bestemming van Arthur Vanderpoorten is Sachsenhausen.
 (Bad Arolsen Archives)

Str. 20 II. 1861
 6213/50 Waront Yvonne I. 630 auf Buchenwald
 6214/43 Nietzozielk Augustin 70 v " Dresden
 6215/45 Bugay Jurek 70 v " Sachsenhausen
 6217/48 Vanderpoorten Arthur 50 v " Sachsenhausen
 6218/45 Vincent Jan 50 I. 630 v " Buchenwald
 6227/49 Venator ... 49 " Braunschweig

Der ...
 hat beantragt, ihm einen Führerschein für Kraftfahrzeuge zu erteilen. Ob er sich zum Zweck der Führung in ...
 ob gegen den Antragsteller ...
 zum Zweck der Kraftfahrprüfung oder zu Ausstellungen, insbesondere zu Wettbewerben,
 ferner Bedenken gegen die körperliche oder geistige Eignung, die ihn als ungeeignet zum
 Führen von Kraftfahrzeugen erachten lassen.

Der ...
 19...
 Der Polizeipräsident
 Der Landrat, Die Polizeiverwaltung.

dat het hem niet kon schelen of hij nu al dan niet minister was, zolang hij zich maar nuttig kon maken in Frankrijk. Hij probeerde de hulpacties voor de Belgische vluchtelingen te coördineren en slagkrachtiger te maken. De Belgische diplomaat Carlos Radiguès de Chenneviere, ex-consul-generaal in Vichy, zag hem aan het werk in Montauban, waar hij lange, moeizame palavers voerde: 'We moeten erkennen dat de huidige omstandigheden zich slecht lenen voor de projecten van de toekomst. Mijnheer Vanderpoorten heeft, meer dan zijn collega's die in Frankrijk zijn gebleven, het gevoel voor zijn verantwoordelijkheden bewaard en de wens om zijn naaste te dienen. Hij lijdt onder zijn daadloosheid en ook, denk ik, onder de atmosfeer van Pont-de-Claix, waar de *tête-à-tête* met die arme mijnheer Matagne eerder sinister moet zijn.'¹⁹ Matagne miste het gezelschap van De Schryver erg en zakte langzaam weg in moedeloosheid.

De Schryver ontving de brief van 'Pierre François' op 9 november 1942, de dag nadat de Britten en de Amerikanen Frans Noord-Afrika waren binnengevallen. Hij realiseerde zich dat er een Duitse reactie zou volgen die het leven in Vichy-Frankrijk voor de zes achterblijvers nog veel gevaarlijker kon maken. Op 11 november werd 'la France nono' effectief bezet door de Duitsers en de Italianen. De Schryver bleef ook vanuit de Verenigde Staten constant informatie vragen over de mannen die hij had achtergelaten in Frankrijk. De Belgische ambassade in Portugal was nog altijd de belangrijkste schakel in de communicatie. Uit Lissabon kwam begin januari 1943 het geruststellende bericht dat geen van de zes extra problemen had onderzonden door de nieuwe situatie.

Janson had uit Nice geschreven dat alles kalm was en iedereen het goed stelde. Eén wens had de oud-minister toch wel. De voedselpakketten die hem geregeld werden

toegezonden vanuit Lissabon waren zeer welkom, maar als het even kon kreeg hij toch liever tonijnconserven dan sardines. André de Kerchove de Denterghem, de diplomaat die vanuit Portugal de hulpacties leidde, concludeerde: 'Zoals u ziet schijnt M. Janson zijn sereniteit nog niet verloren te hebben en het feit dat hij alleen een voorkeur uitspreekt in verband met de toezending van vis in olie (...) moet van aard zijn om ons optimistisch te stemmen in verband met het lot van de vroegere leden van de Belgische regering die in Frankrijk zijn gebleven.'²⁰

Maar juist op dat moment begon het net rond de Belgische ministers zich te sluiten. De eerste die in de gevangenis belandde, was Arthur Vanderpoorten. Op 4 januari 1943, om 8 uur 's avonds, werd hij in Le Pont-de-Claix opgepakt door drie mannen in burger en weggevoerd naar een gevangenis in Lyon. Matagne was ook aanwezig, maar hij werd niet lastiggevalen. Pierlot en Spaak kregen twee weken later via de Belgische staatsveiligheid al een rapport over de wegvoering en brachten De Schryver op de hoogte. Een onbekende verwittigde in Brussel ook koning Leopold, met een zeer gedetailleerd rapport.

Vanderpoorten werd na een paar weken overgebracht naar de gevangenis in Fresnes, bij Parijs, waar hij tot in september 1943 zou blijven. Niemand kende het precieze motief of alibi voor de arrestatie. Léon Matagne verklaarde later dat, toen hij zelf ook ondervraagd werd in de gevangenis van Fresnes, de Gestapo-mannen hem hadden uitgelegd dat ze Vanderpoorten een oude rekening hadden voorgelegd. In de zomer van 1940 had hij namelijk jonge Belgen gefeliciteerd die in Engeland wilden doorvechten.²¹ Het is waarschijnlijker dat de Duitsers vermoedden dat achter het vluchtelingenwerk in Montauban ook een verzetslijn schuilde, wat inderdaad zo was.

Te voet over de Pyreneeën

In Londen kregen de ministers rond nieuwjaar 1943 een brief van graaf d'Aspremont-Lynden waarin stond dat hij naar België zou terugkeren als hij geen hulp kreeg om naar Engeland te vluchten. d'Aspremont in België was nog erger dan d'Aspremont in Engeland en dus kreeg de minister van Landbouw de gevraagde hulp. Maar nu de Amerikaanse consuls buitenspel stonden was de tijd van de snel vervalste paspoorten voorbij. De graaf moest te voet over de Pyreneeën met een kleine groep, waartoe ook oud-minister Paul Tschoffen (65) behoorde. Een van de begeleiders, de Belgische rijkswachter Jean Engels, beschreef de zware, deels nachtelijke tocht vanuit Perpignan door de bergen over de Puig Neulos (1257 meter).²² Als een kranige *'gentleman farmer'*, wandelstok met ijzeren punt in de hand, volbracht graaf d'Aspremont-Lynden de tocht zonder klagen of zuchten, in tegenstelling tot Tschoffen, die soms moest worden meegesleurd. Aan de Spaanse kant van de bergen liep het gezelschap in de armen van de Guardia Civil. Voor d'Aspremont was het in zekere zin een 'thuiskomst'. Hij had als senator herhaaldelijk zijn sympathie voor het Franco-regime uitgesproken. Nu gooide hij meteen zijn volle ministergewicht in de schaal om de situatie te deblokken. De Belgische consul in Barcelona, Marc Jottard, werd opgetrommeld en na een paar dagen mocht iedereen doorreizen naar Lissabon.

Dat was voor d'Aspremont-Lynden voorlopig het eindpunt, want de regering in Londen wilde hem even op een afstand houden. Onder geen beding zou hij weer minister kunnen worden, maar in afwachting van een andere opdracht wilde Pierlot hem zelfs niet in Londen hebben. Dat werd op de ministerraad van 16 februari 1943 nog eens goed doorgesproken. Spaak stond deze keer aan de kant van

Pierlot. Hij herinnerde eraan dat d'Aspremont-Lynden in 1940 de rechtse journalist Paul Colin in bescherming had genomen toen die door de Fransen was gearresteerd. Pas na drie maanden kreeg de graaf het aanbod om als ambassadeur naar Mexico te vertrekken, wat hij knarsetandend aanvaardde.

In februari 1943 lag een nieuwe hulpvraag op tafel bij de ministers in Londen. Die was afkomstig van generaal 'D', Henri Denis, die door de notularis niet eens meer bij zijn volle naam werd genoemd. Van alle ex-ministers was hij het minst gewenst in Londen. De regering zegde de oud-collega 'zoveel hulp als mogelijk' toe, maar liet toch ook weer noteren dat Denis bij aankomst hoogstens als 'privépersoon' zou worden beschouwd.²³

Er zijn een paar sporen van de voorbereiding van reddingsoperaties voor *'les Oncles'*. De mogelijkheden waren beperkt, doordat Soudan en Janson geen lang traject te voet meer konden afleggen. Voor Denis was dat op dat ogenblik zelfs helemaal uitgesloten.²⁴ Hoe dan ook, *'les Oncles'* bleven waar ze waren.

Eindspel in Frankrijk

In de loop van 1943 werden de Belgische netwerken in Frankrijk onder verhoogde Duitse druk verder klemgezet. De Duitsers arresteerden verschillende belangrijke Belgische agenten. Onder hen ook Ernest Dufer, de oud-consul met wie Vanderpoorten had samengewerkt in Montauban. De val klapte helemaal dicht nadat de Italiaanse regering zich had overgegeven. De Italianen hadden in november 1942 onder andere de stad Nice bezet. Voor de drie Belgische ministers bracht die Italiaanse bezetting geen extra problemen met zich mee, maar alles veranderde na de Italiaanse capitulatie op 3 september 1943.

In juli waren de eerste Duitse troepen al in het departement Alpes-Maritimes versche-

Sicherheitspolizei (SD)
Dienststelle N i z z a

Nizza, 16. 10. 1943

Tj. b. N. 578/43.

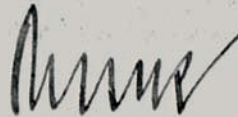
An den
Regionalpraefekten

Herrn C h a i g n e a u

Sehrgeehrter Herr Regionalpraefekt!

Zu Ihrem Brief vom 5. Oktober 1943, betreffend den belgischen Minister J e a n s o n teile ich Ihnen mit, dass dieser anhand vorgefundener Beweisstücke dringend anti-deutscher Taetigkeit verdaechtig ist.

Ich kann daher zu meinem Bedauern im Augenblick nichts fuer die Freilassung des Herrn Jean-son tun.

SS- Hauptsturmfuehrer.

Brief van SS Hauptsturmführer Helmut Retzek aan de prefect van het departement Alpes-Maritimes, Jean Chaigneau, waarin hij uitlegt dat Janson niet kan vrijgelaten worden. (Archives Départementales Alpes-Maritimes, Nice)

nen. Na de ondertekening van de wapenstilstand kwamen ze onmiddellijk in actie. De Italianen vluchtten weg in grote wanorde. 20.000 mannen gingen de Zwitserse grens over. Vermoedelijk heeft generaal Denis van die chaos gebruikgemaakt om begin september ook Zwitserland binnen te raken. Op 8 september werd hij in Lausanne gesignaleerd, nog altijd zo ziek dat hij naar een rusthuis moest worden gebracht. Vandaaruit liet hij toch een nieuwe opdracht vragen aan zijn collega's in Londen. Spaak vroeg de ambassade in Bern om de generaal voorzichtig duidelijk

te maken dat hij hoogstens een 'humanitaire opdracht' in Zwitserland zou krijgen.

Janson, Soudan en Matagne raakten niet meer weg uit de greep van de Duitsers. De inwoners van Nice hadden de vlucht van de Italiaanse bezetters eerst toegejuicht, maar hun vreugde bekoelde heel snel toen ze merkten dat in het zog van de Duitse troepen ook de Sicherheitspolizei meereisde. Nice was onder de Italiaanse bezetting een soort toevluchtsoord voor Joodse vluchtelingen geweest. Nu volgde de ene razzia na de andere. Behalve Joden werden ook vele andere

KL: Weimar-Buchenwald

Meerschaum

Häftl.-Nr.:

44.952

Häftlings-Personal-Karte

Fam.-Name: Janson Überstellt Personen-Beschreibung:
 Vorname: Paul Emile am: an KL. Grösse: cm
 Geb. am: 30.5.73 an: Brüssel Gestalt:
 Stand: verw. Kinder: 3 am: an KL. Gesicht:
 Wohnort: Brüssel, Belgien am: an KL. Augen:
 Strasse: Rue de Turin 19. am: an KL. Nase:
 Religion: gl.los Staatsang.: Belgien Mund:
 Wohnort d. Angehörigen: Sohn: am: an KL. Ohren:
Emile Janson, Brüssel am: an KL. Zähne:
Avenue des Nations 56. am: an KL. Haare:
 Eingewiesen am: 29.1.44 am: an KL. Sprache:
 durch: BDS - Paris am: an KL.
 in KL.: Buchenwald am: an KL.
 Grund: Polit. Belgier - Meerschaum Entlassung:
 Vorstrafen: am: 3.3.44 durch KL.:
 mit Verfügung v.:

Strafen im Lager:

Grund: Art: Bemerkung:

Bes. Kennzeichen:

Charakt.-Eigenschaften:

Sicherheit b. Einsatz:

I.T.S. FOTO No. 1844c

Körperliche Verfassung:

KL-B.4.43 - 50000

20.580/X

1916 - Com 24.608
 Hüftlings Nr. 44.952
 Zuname: Janson Vorname: Paul Beruf: Advokat
 Religion: ohne verh. led. verw. gesch. Kinder: 3 st. angeh. Belg.
 Adresse der angehörigen: Sohn: Emile J. - Bruxelles 56 Avenue
des Nations, Belgien
 Letzter Wohnort: Bruxelles
 Sozialversicherung:
 Verh. itet am: 28.43 durch Kripo/stapo: BDS Paris
 In Schutzhaft seit: Im K.L.Bu. seit: 29.1.1944
 Entlassen oder überführt am: 3.3.44 nach:
 Zahl der Vorstrafen: Art der Vorstrafen:
 Jahre Strafhaft verbüsst bis jetzt:
 Bemerkungen:
30 I 1842 - Bruxelles

‘ongewensten’ opgepakt. Op 3 oktober 1943 was het de beurt aan de inmiddels 71-jarige Paul-Emile Janson. Met zijn neef Paul-Henri Spaak kon Janson al enige tijd geen brieven meer uitwisselen. Maar op 23 juni had hij Francine Van Hoof, zijn vroegere secretaresse die in Brussel woonde, nog een kaartje kunnen sturen: ‘We stellen het wel, mijn dochter en ik. Men zegt mij dat ik mijn 71 jaren waardig draag, ondanks enkele problemen. Het is straks drie jaar dat wij van elkaar gescheiden zijn.’²⁵ Janson werd zonder verklaring opgepakt en weggevoerd. De prefect van Alpes-Maritimes, Jean Chaigneau, vroeg twee dagen later om uitleg en kreeg een kort antwoord van SS-Hauptsturmführer Helmut Retzek. Hij kon niets doen voor de vrijlating van de oud-minister omdat die ‘aan de hand van aangetroffen bewijsstukken ernstig van anti-Duitse activiteit wordt verdacht’.²⁶

Net als in het geval van Vanderpoorten was Londen vrij snel op de hoogte van de arrestatie. Ook koning Leopold kreeg weer een rapport. Na het nieuws over Vanderpoorten had Leopold blijkbaar de toestemming gegeven aan zijn adjunct-kabinetschef Gobert d’Aspremont-Lynden, een broer van Charles-Albert, om voor hem tussen te komen in Berlijn. Dat had resultaten opgeleverd. Mevrouw Vanderpoorten had de toestemming gekregen om haar man te bezoeken en pakjes op te sturen. d’Aspremont wilde hetzelfde doen voor Janson. Maar nu moest er veel harder aan de mouw van de koning worden getrokken. Kabinetschef Louis Fredericq, die een zoon van Janson had gesproken, schreef zelf een

nota van drie bladzijden aan Leopold waarin hij hem zeer dringend adviseerde om zijn persoonlijke rancune tegenover de ministers te laten varen en zijn invloed bij de Duitsers te laten gelden. De geste zou puur menselijk zijn en geen enkele politieke betekenis hebben. Als er straks een Belgisch minister zou sterven in een Duits concentratiekamp, dan zouden de Belgen het onbegrijpelijk vinden dat de koning niet was tussengekomen.²⁷ Tien dagen nadat Fredericq zijn nota had opgesteld sprak de koning met de Duitse militaire gouverneur-generaal Von Falkenhausen, over allerlei kwesties. Maar het lot van de ministers kwam niet ter sprake.²⁸

Ook Soudan en Matagne werden nog voor eind oktober 1943 gearresteerd. Soudan was, mogelijk verplicht, naar Le Pont-de-Claix verhuisd, vanwaar hij samen met Matagne werd weggevoerd naar de gevangenis van Fresnes. Soudan had in Nice wel degelijk wat verzetswerk verricht. Hij had de restbevoegdheden van generaal Denis als minister van Defensie overgenomen toen die depressief was geworden. In de praktijk kwam dat erop neer dat hij kon beschikken over de inkomsten van de verkoop van Belgisch legermaterieel dat in Frankrijk was achtergebleven. Ook kon hij de laatste Belgische officieren in Frankrijk aansturen en hen helpen om in Engeland te raken. Matagne was bij geen enkel soort verzetswerk betrokken en werd na zes weken ook weer vrijgelaten. Hij bleef de rest van de oorlog op het kasteeltje in Le Pont-de-Claix wonen.

Ministers worden kampbewoners

Vanderpoorten, Soudan en Janson verdwenen naar de wereld van de Duitse gevangenis en kampen. Diplomaat Hubert Carton de Wiart, die in ‘bezet’ Frankrijk nog een *Ser-vice Général des Intérêts Belges* rechthield,

Twee documenten uit de administratie van het concentratiekamp Buchenwald, met persoonlijke gegevens over gevangene 44.952, Paul-Emile Janson. Bovenaan rechts: de rode driehoek, kenteken der politieke gevangenen. Onderaan, diagonaal geschreven: ‘gestorben’. (Bad Arolsen Archives)

probeerde de sporen van de gevangenen te volgen. Hij kwam te weten met welk konvooi Vanderpoorten in september 1943 naar Duitsland was afgevoerd en probeerde nog om hem te laten behandelen 'op een manier die paste bij zijn rang'. Hij hield ook contact met Janson toen die in Fresnes opgesloten zat. Ook Janson en Soudan werden in januari 1944 naar Duitsland gedeporteerd. Na een helse rit van drie dagen arriveerden ze op 29 januari 1944 met dezelfde trein in het concentratiekamp Buchenwald, bij Weimar. Ze waren wel wat ontzien, want ze hadden de reis in de sanitaire wagon mogen maken. Maar in het kamp waren ze gewoon *Häftlinge* 44952 en 44953. Zoals alle nieuwkomers moesten ze eerst een lange maand in quarantaine in het zogenaamde 'kleine kamp' blijven. Barak 56 werd Jansons laatste verblijfplaats. De kamparts bestempelde hem als '*nicht einsatzfähig*' of werkonbekwaam. Nog voor het einde van de quarantaine liep hij een zware longontsteking op. Een Belgische arts-medegevangene kon alleen een paar aspirines en wat hoestmiddel voor de zieke bemachtigen. In de nacht van 3 op 4 maart 1944 stierf Janson zeer snel 'met een trieste glimlach die getuigde van zijn tevredenheid dat er zo een einde kwam aan dit miserabele leven.'²⁹ Toen het lichaam de volgende ochtend werd opgehaald gingen alle gevangenen van het blok in de houding staan, om hun medeleven met de Belgen te betuigen. Om 7 uur werd Janson gecremeerd. Zijn familie werd pas maanden later verwittigd.

Soudan, die al jaren met zijn gezondheid sukkelde, hield wel stand in het kamp. Op 21 maart 1944 werd hij toegevoegd aan het kleder- en schoenmakersatelier, een van de lichtere 'binnenkommando's'.³⁰ De erudiete jurist moest daar gescheurde lompen aan elkaar naaien en koppelriemen herstellen. Arthur Vanderpoorten veranderde in *Häftling*

71693. Hij was een zogenaamde '*Nacht und Nebel*'-gevangene, wiens familie volledig in het ongewisse moest worden gelaten. Zijn naam komt voor op de transportlijst van 20 september 1943 van Frankfurt naar het kamp Sachsenhausen (Oranienburg), op 35 kilometer van Berlijn. Sachsenhausen was het hart van het kampuniversum, de SS-kampinspectie was er gevestigd. Hoewel het een werkkamp was, werd er ook op grote schaal vermoord. Vanderpoorten was waarschijnlijk al ziek bij zijn aankomst. De Vlaamse leraar en publicist Flor Peeters, die al sinds 1941 in het kamp was opgesloten, trof hem aan in een van de tochtige ziekenhuisbarakken: 'In een hoek, een beetje buiten de circulatie, ligt minister Vanderpoorten. Doorheen de bedstijlen heeft hij me vriendelijk toegeknikt (...). Hij was zwaar ziek. Geopereerd van een phlegmone aan den linkerschouder en, uitgeput door honger, leed hij bovendien nog aan sinisitus en rheuma. Vele aangename uren heb ik doorgebracht, gezeten op den rand van zijn bed en sprekend over het vaderland.'³¹ Vanderpoorten verhuisde later naar een barak voor herstellenden, waar onder anderen ook de legendarische Spaanse socialistenleider Largo Caballero en andere 'prominenten' verpleegd werden en waar vaak over politiek werd gesproken. Op 13 juli 1944 werd hij samen met vijf anderen uit de ziekenboeg ontslagen om naar het kleine kamp van Natzweiler in de buurt van Straatsburg te worden overgebracht. Alle 'Germaanse' '*Nacht und Nebel*'-gevangenen moesten daar bij elkaar worden gebracht voor zware dwangarbeid. Maar om een of andere reden is Vanderpoortens transport niet doorgegaan. Hij bleef in de ziekenboeg in Sachsenhausen, tot in februari 1945. Toen werd het kamp overspoeld met gevangenen uit Auschwitz en andere *Lagers* in het oosten die waren opgegeven bij het naderen van het

Vier bekende Belgen die Buchenwald overleefden: de socialisten Eugène Soudan en Gaston Hoyaux, de communist André Glineur en de katholieke professor André Simonart. Cover van *Pourquoi Pas?*, 1945. (Amsab-ISG, Gent)

Rode Leger. In Sachsenhausen moest plaats worden vrijgemaakt. Het ziekenhuis werd ontruimd en 700 patiënten verdwenen naar de gaskamers. Vanderpoorten en andere 'herstellenden' werden op 11 februari 1945 op transport geplaatst naar het kamp Bergen-Belsen, in de streek van Hannover. Franz Ballhorn, een katholieke verzetsman die ook al jaren in het kamp verbleef, noteerde vijf dagen later: 'Zondag vertrok een tweede transport naar Belsen. Deze keer tegen de duizend gevangenen. Daaronder twee voormalige ministers: Timotheus Verschuur, de vroegere Nederlandse minister van Economie en Arthur Vanderpoorten, minister van Binnenlandse Zaken in de laatste Belgische regering van voor de oorlog. Allebei waren ze goede, tot hulp bereide kameraden.'³²

In Belsen herhaalde zich het scenario. De kampbevolking steeg er op een paar weken van 18 tot bijna 42.000. Maar nu liet de SS de dood gewoon zijn gang gaan. In geen enkel kamp stierven er zo veel gevangenen in zo korte tijd van ziekte en ontbering als in Belsen in maart 1945: meer dan 18.000! Een overlevende beschreef het kamp later als 'één grote latrine'.

Epiloog

Eugène Soudan was een van de eerste Belgische kampbewoners die na de bevrijding van Buchenwald, op 11 april 1945, naar België terugkeerde. De meeste van zijn oud-collega's waren dan alweer vele maanden thuis. De regering van Londen was op 8 september 1944 naar Brussel gevlogen. De Schryver en Balthazar waren in 1943 opnieuw minister geworden in die ploeg. Pierlot had koppig volgehouden dat ze in augustus 1940 ontslag hadden genomen en had hen verplicht een nieuwe benoeming te aanvaarden.

Ook Denis en Matagne arriveerden in september 1944 terug in België. d'Aspremont gaf zijn ambassadeurspost in Mexico zo snel mogelijk op en was in november weer thuis. Arthur Vanderpoorten kwam niet meer naar huis. Op 26 mei 1945 verwittigde de burgemeester van Lier, senator Jozef Van Cauwenbergh, de familie Vanderpoorten dat er in Mechelen een overlevende van Bergen-Belsen was thuisgekomen. Robert Vercauteren had de portefeuille en enkele persoonlijke documenten van Arthur Vanderpoorten bij zich. Hij bevestigde dat de minister op 3 april 1945, kort voor de bevrijding van het kamp, was overleden. Hij was totaal verzwakt in Belsen gearriveerd en was daar bezweken aan een combinatie van dysenterie en tyfus.

Na de bevrijding van België had Hubert Pierlot, tegen zijn zin, opnieuw een regering

Het monument en het graf van Arthur Vanderpoorten in Lier. (Liberas, Gent)

gevormd. Daarin had nog één ‘Zievereer’ een portefeuille gekregen: August De Schryver. Maar toen Pierlot in februari 1945 werd opgevolgd door de socialist Achille Van Acker, was het afgelopen met bijna alle ‘Zievereers’ én ‘Londenaars’. Van de oorlogsministers kon alleen Paul-Henri Spaak zich handhaven als minister van Buitenlandse Zaken.

Van Acker gooide in 1946, op zijn manier, zand over de onzalige geschiedenis van de ‘Londenaars’ en de ‘Zievereers’. Zijn derde regering, een coalitie van socialisten, liberalen en communisten, besliste zonder enige discussie dat de ‘Zievereers’ nooit ontslag hadden genomen en bijgevolg minister waren gebleven tot aan de vorming van de eerste naoorlogse regering-Pierlot op 27 september 1944. De minister van Financiën werd verzocht om ‘eventuele’ achterstallen in hun betaling te vereffenen ...³³

Het juridische verhaal was daarmee afgelopen. Het historische nog lang niet, want in de jaren van de koningskwestie zouden alle details uit de oorlogstijd weer worden opgewoeld. Voor de medestanders van Leopold III vormden de lotgevallen van de ‘Zievereers’ een bron van argumenten om de houding van de koning te verantwoorden. In de lijvige

verzameling documenten die de secretaris van Leopold, Jacques Pirenne, in 1950 publiceerde, zijn ook een hele reeks brieven van de ‘Zievereers’ opgenomen. Pirenne had zelfs een van de twee bewaarde ‘vriendenbrieven’ die Balthazar vanuit Nice aan Spaak had gestuurd, kunnen bemachtigen. Daarin zegt Balthazar duidelijk dat Spaak en Pierlot in 1940 uit Frankrijk waren vertrokken met als reisbestemming Amerika en niet Engeland.³⁴ Hun traject was dus ook kronkelig geweest. Dat las Pirenne maar al te graag ...

In 1950, het jaar dat de koningskwestie werd beslecht, werd het lichaam van Arthur Vanderpoorten na een lange zoektocht teruggevonden in Bergen-Belsen. In 1951 kreeg hij een graf in zijn woonplaats Lier.

Met dank aan Etienne Verhoeyen (Rillaar) en Rui Afonso (Toronto) voor hun onmisbare hulp.

Bij de Nederlandse citaten is de oorspronkelijke spelling bewaard. Citaten uit vreemde talen zijn vertaald naar het hedendaagse Nederlands.

- 1 Algemeen Rijksarchief (ARA), Notulen van de Ministerraad, 21/08/1940.
- 2 Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (CegeSoma), Archief Gutt, AA1624, 61.
- 3 ARA, Archief Pierlot, *Carnets de Guerre*, notitie voor 28/01/1941.
- 4 Archief Paul-Henri Spaak (PHS), 238, brief van 05/02/1941.
- 5 ARA, Archief Theunis, brief van 07/10/1942 aan Gutt. Theunis was altijd op de hoogte van societynieuws en deelde dat graag met zijn correspondent. Volgens hem had Janson zelfs een nieuw huwelijk overwogen.
- 6 CegeSoma, AA 1333, dossier Lippens.
- 7 ARA, Archief Pierlot, brief van 13/07/1941.
- 8 ARA, Archief Pierlot, brief van 15/05/1942.
- 9 Zie o.a.: ARA, Archief Theunis, brief van 20/03/1942 van Gutt aan Theunis waarin hij vertelt over een vergadering met senaatsvoorzitter Robert Gillon. Die kende allerlei details over het gedrag van Balthazar en Denis die premier Pierlot hadden doen verstijven. Volgens het collaboratieweekblad *Cassandre* van 12/07/1942 was Balthazar in Nice 'in zaken' gegaan en was hij ook geregeld opgemerkt in nachtclubs en casino's. Vaststaat dat hij af en toe in Monaco verbleef.
- 10 ARA, Archief Pierlot, brief van 20/09/1941.
- 11 ARA, Archief Pierlot, brief van 16/10/1941.
- 12 ARA, Archief Pierlot, brief van 27/10/1941.
- 13 ARA, Archief Pierlot, *Carnets de Guerre*, notitie voor 25/10/1941.
- 14 ARA, Archief Pierlot, collectieve brief van 14/01/1942.
- 15 Archives Diplomatiques (Parijs), Vichy 166.
- 16 ARA, Archief Pierlot, brief van 13/04/1942.
- 17 Hendrik Fayat bevestigt dit in zijn memoires, zie: Hendrik FAYAT, *Niets is Voorbij*, 1983, p. 198.
- 18 ARA, Archief Theunis, brief van 28/08/1942.
- 19 Archief Buitenlandse Zaken (Brussel), 13419, *Souvenirs II*, p. 108.
- 20 ARA, Archief Pierlot, brief van 07/12/1942.
- 21 Archief Dienst Oorlogsslachtoffers (Brussel), verklaring opgenomen in het dossier van Arthur Vanderpoorten (16183).
- 22 Een kopie daarvan bevindt zich in het archief van Hendrik Fayat in Amsab-ISG.
- 23 ARA, Notulen van de Ministerraad van 03/02/1943.
- 24 De sporen bestaan uit transcripties en kopieën van telegrammen die tussen Londen, Lissabon en de verzetsnetwerken zijn gewisseld. Zie: CegeSoma, AA 1504/48.
- 25 CegeSoma, AA 2312, papieren van Francine Van Hoof.
- 26 Archives Départementales Alpes-Maritimes (Nice), 166 W6, brief van 16/10/1943.
- 27 Archief van het Koninklijk Paleis (Brussel), Capelle XVGC, nota van 09/11/1943.
- 28 Wat niet noodzakelijk betekent dat Leopold helemaal niets ondernam. In een artikel in de *Revue Générale Belge* (april 1946) maakt Henri Goffinet gewag van 'hautes et nobles démarches' ten gunste van Janson, wat naar een koninklijke tussenkomst lijkt te verwijzen.
- 29 Dienst Oorlogsslachtoffers, verklaring van dokter J. Robert, opgenomen in het dossier van P.-E. Janson (108477).
- 30 International Tracing Service (Bad Arolsen), dossier van Eugène Soudan. De kamparts had hem als 'nur für leichte Arbeit geeignet' bestempeld.
- 31 Flor PEETERS, *Veertig maanden Oraniënborg*, 1946, p. 206.
- 32 F. BALLHORN, *Die Kelter Gottes*, 1980, p. 116.
- 33 ARA, Notulen van de Ministerraad van 09/05/1946.
- 34 *Recueil de Documents établi par le Secrétariat du Roi concernant la période 1936-1949*, s.d., addenda bij hoofdstuk X, pp. 153-155.

Naast de in de noten vernoemde archiefbestanden en werken heb ik onder andere gebruikgemaakt van het archief van de senaat en van het archief van August De Schryver (KADOC-KU Leuven). De originele oorlogsdagboeken van De Schryver, die in het bezit van de familie waren, bleken onvindbaar. Ik heb mij daarom gebaseerd op de editie die Herman Van Goethem in 1998 heeft bezorgd, zie: Herman VAN GOETHEM (ed.), *August De Schryver. Oorlogsdagboeken, 1940-1942. Met een inleiding en commentaar over de Belgische ministers in Frankrijk en Londen*, Tiel: Lannoo, 1998.

Ik had ook toegang tot het archief van Albert De Vleeschauwer (KADOC-KU Leuven). In het Liberaal Archief/Liberas (Gent) consulteerde ik het archief van Arthur Vanderpoorten en in Amsab-ISG (Gent) het archief van Hendrik Fayat. Details over de geschiedenis van de nazikampen ontleende ik aan: Nikolaus WACHSMANN, *KL: A History of the Nazi Concentration Camps*, 2015.